

դամձուկ գնելու երթան, յանձնես որ
կատուաձկան մը գլուխը առնել տաս:
Կը տեսնես ինչպէս այն պզտի քառա-
կուսի փղոսկրեայ տախտակիկները մէկ-
մէկու քովէ քով սղմած շարուած են,
ըստ օրինակի սեղանատան գեսնին քա-
ռակուսիներուն: Եւ յիրաւի սալայատա-
կով ծեփուած գաւթի մը կը նմանի այն
բերանը, որուն վրայէն անարատ կը սա-
հին այցելուք, և իբր պատառ մը ամբող-
ջաբար կը կլլուին, շիտակ տունը իջնե-
լով, առանց կանկ առնելու այն արձա-
նագրութեանը առջին զոր բնութիւնը
'ի քեզ նոյն այն տեղը գրած է, այսպէս.
Դռնապանին զուրցէ:

Սակայն այս ամենը ոչինչ է բաղդա-
տելով մուռինէսի բերնին գաւթին հետ,
որ մերինէն բոլորովին տարբեր բան է:
Մուռինէսը, արդէն ըսած եմ քեզի,
ձկանց մէջ յետին կարգը դասեալ է,
որով նաև ողնաւորաց մէջ ալ յետինն է,
ինչու որ ձկունք անոնց վերջապահք կը
համարին: Հազիւ իսկ արժանի է այդ
չքեզ ողնաւոր անունը կրելու, վասն
զի այն ողնական սիւնակը, որ ուրիշ
ձկանց վրայ այնպէս որոշ ձևացեալ
է, և մարմնոյն մէջտեղի փշոց մեծ
շարքը կը ձևացընէ, մէկ քանի տեսակ
մուռինէից վրայ հազիւ թէ կ'որոշուի
իբր կակուղ թելի մը կերպարանք, որ
աւելի թաղանթ մըն է քան թէ ու-
կրուտ մասանց շարք մը: Բերանն ալ
այդ ողնական սիւնակին նմանութեանը
համեմատ է: Տղրուկը կը ճանչնաս և
գիտես թէ ինչպէս կը խայթէ. գիտ-
ցիր ուրեմն որ մուռինէսն ալ տղրուկին
պէս կը սնանի. բերանը կլոր օղ մը կը
նմանի, որ որսին վրայ կը յարի անոր մէ-
ջէն նշարակներով զինեալ պզտի լեզու
մը կ'երթնեկէ ու դէպ յառաջ քալելով
մերթը կը ծակէ, և ապա ետ քաշուելով
արիւնը իրեն կը ձգէ: Շրթունքներդ
կլորցուր աղէկ մը և գաւաթ մը ջրի մէջ
ընկղմելով լեզուդ դէպ 'ի ետև քաշէ.
կը տեսնես որ ջուրը բերանդ կ'ելլէ:
Այդպիսի եղանակաւ է որ տղրուկն ալ
արիւնը կը ծծէ, և մուռինէսը այն կեն-

դանեաց արիւնը իրեն կը ձգէ, որոնց
վրայ փակած կը մնայ:

Ո՛ր տեղ հասած ենք հիմա և որչափ
հեռու կը գտնուինք այն պզտի բերնէն՝
որ անանկ սիրուն կերպով պատառը կը
ծամէր: Մուռինէսով մնաս բարով կ'ը-
սենք ողնաւորաց խմբաւորութեան, որ
կենդանաբան ազգին աղնուականագոյն
մասն է: Մուռինէսէն կակղամիս կենդա-
նեաց ցեղը անցնելու համար քայլ մը
ընել բաւական է. և կ'երեայ թէ նոյն
այս ճամբով ալ է որ քալեր է կենդանա-
կան գործարանաւորութիւն իր յառաջա-
դէմ ընթացքին մէջ: Սակայն բնու-
թիւնը միայն մէկ գծով իր գործը շի-
տակ յառաջ վարած չէ: Մինչդեռ կակ-
ղամէն ձուկը կ'անցնէր, որպէս զի ան-
կէ ալ վերի կարգի ողնաւորները հասնի,
ուրիշ ուղղութեամբ մը դէպ 'ի ուրիշ
կարգի կենդանեաց կը յառաջէր՝ որ կակ-
ղամիսներէն շատ վեր են, սակայն ի-
րենցմէ անդին ուրիշի մը չեն առաջնոր-
դեր: Կարծես թէ իրենք դադար մը են.
ինչպէս թէ ստեղծական զօրութիւնը
տեսնելով որ բռնած ճամբան մոլոր էր,
ետ դարձած ըլլայ, եթէ կարելի ըլլար
այսպէս ըսելով մեր գաղափարներն ու
մեր սովորական բացատրութիւնները
յարմարցընել այն անհուն իմացակա-
նութեան մտածութեանց, որ այդ կեն-
դանականութեան խորհրդաւոր սանդ-
ղին յատակագիծը յօրիներ է:

Այն կենդանիք որ իրենց առաւելու-
թեանը համար առաջ քննելու արժանի
են, միջատներն են: Որչափ ալ փոքր
ըլլայ միջիւնը՝ արդար չէ որ քան զինքը
ոստրէն նախադասուի:

Կը շարունակուի:

ՀԵՏԱՌԻՐՐԱԿԱՆՔ

Շուէտի ժողովրդեան գաղափարա-
կութիւնք. — Քանի մը տարիէ 'ի վեր
Շուէտի ժողովուրդը նուաղելու հետ է:
1867ին վերջերը Շուէտի բնակչաց թիւն

էր 4.195,681: Այս թիւն 1870^ն 4, 168,882^ն ինչեր էր: Սգորովմ իսկ նոյն նուազութեանը ենթակայ եղած է: Իր բնակչաց թիւը 140,251^ն ինչեր է 133,587, ըստ ոմանց, և ըստ այլոց 135,920: Նոյն 1870^ն ղեկտեմբերի 31^ն օրը, Կոթէմպուրկի բնակչաց թիւը 57,362 էր, և ըստ ոմանց ալ 56,258: — Մալմէի բնակչաց թիւը 25,673, Նո. քէրինկին՝ 23,902:

Խաղաղութեան ժամանակի մէջ այնպէս արտաքոյ կարգի ժողովրդեան նըւազելուն պատճառը մէկ է. և է զլիաւորաբար յԱմերիկայ գաղթելը: 1868^ն 20—30,000 Շուէտացիք իրենց հայրենիքը լքեր են: 1869^ն այս գաղթականութեան շարժումները աւելի զգալի եղեր է, անանկ որ 38,500 հոգի օտար երկիր գաղթեր են: Այս տարի օգոստոսի 20^ն Կոթէմպուրկի նաւահանգստէն 20,463 հոգի նաւով դէպ 'ի Ամերիկայ ճամբայ ելեր էին, և հետզհետէ ամեն շաբաթ 100—200 հոգի դէպ 'ի նոյն երկիր մեկնելու հետ էին: Եթէ այս արտաքոյ կարգի գաղթականաց վրայ աւելցնենք անոնց թիւը, որ ուրիշ նաւահանգիստներէ դէպ 'ի Միացեալ Նահանգները կամ դէպ 'ի ուրիշ երկիրները գաղթեր են, ինչպէս 'ի Գերմանիա, ուր տարուէ տարի բազմութիւն մը Շուէտացի գաղթականք կը դիմեն, կը հասկըցուի թէ ինչպէս ժողովուրդը նուազած է այն երկրին մէջ ուր ընդհանրապէս միշտ աճելու հետ էր: Այս արտաքոյ կարգի գաղթականութեան պատճառը հնձոց վատթարանալն է, որով շատ մը գաւառք ամայացած են:

Վէստմանլանտի հիւսիսային դին, յԱրբլունտա մօտ 1000 հոգի ժողովելով, ընկերութիւն մը ձեացուցեր են, որու բուն անդամք, 'ի բաց առեալ կանայքն ու տղայքը, 260 թուով կան, և իրենց բուն նպատակն է գաղթականութեան պաշտպանութիւն և օգնութիւն ընել: Իւրաքանչիւր անդամ պարտական է ամիսը մէյմը ընկերութեան քսակը երեք ռիզլալէր տալու, որ 15 ֆրանգի կը համապատասխանեն: Երբ ոյս կեր-

պով ժողոված ստակը բաւական գումար մը կը ձեացնէ, վիճակաւ կ'որոշուին այն անձինք որ հասարակաց գանձուն դրամով իբր գաղթական Ամերիկայ պիտոր ղրկուին: Գնացող գաղթականաց ալ պարտքն է Միացեալ Նահանգներէն դրամ ղրկել Շուէտ մնացող միւս ընկերներուն: Այս կերպով Արբլունտայի փոքր քաղաքին բոլոր բարեբարոյ և աշխատասէր ժողովուրդը քիչ առնէ Ատլանդականին միւս կողմը պիտոր փոխադրուի:

Խալանտա կղզոյն ժողովրդեան գաղթականութիւնը. — Նոյն իսկ իսլանտայի ժողովուրդը բազմութեամբ իրենց հայրենի կղզին կը թողուն և Ամերիկայ կը գաղթեն 'ի Վիսգոնսին, որ Վերին և Միջին կան լճերուն ափունքը տարածուող երկիր մըն է: Եւ այս երկրիւս ընտրութիւնը ամենապատշաճ է իր ցուրտ կլիմային պատճառաւ. որով հետեւ հոն գաղթող կղզեցիները մեծ սառոյցներէ շատ հեռու բնակելու վարժած չեն: Այս իստալանտացոց գաղթելուն պատճառը Տանիմարքայի վարչութիւնն է, որ հիմա միջոց չունի նոյն կղզւոյն բարօրութեան խնամք տանելու: Այն կղզւոյն կլիմայն տարուէ տարի վատթարանալու հետ է, անտարտկոյս անոր համար որ ծոցին հոսանքը զգալի կերպով անոր ափունքներէն կը հեռանայ, ու դէպ 'ի արեւելք կը դիմէ: Չմեռները հետզհետէ աւելի կ'երկըն. նախ այն կղզին, ուր անտառք ալ սպառած են, և բնակիչք ուրիշ փայտ չունին բաց 'ի անկէ որ ծովու հոսանքը հոն եղերքը կը նետէ. և նոյն իսկ դեղձենին, որ ծովեզերեայ ժողովրդոց կենաց մեծ ապրուստ մըն է, հետզհետէ արգասաւորութիւնը կորսնցնելու հետ է:

Առջի գաղթողները Միջին կան լճին ծոցը, կրին խորշին մէջ գտնուող երկու կղզիներու մէջ հաւաքուեցան, որոնց մէկին անունը Տիդրոյիդ է և միւսին Ուաշինգթոն: Հոն տեղ իբր ձկնորս ընդունուեցան, յուսով որ ժամանակով բուն գաղթական երկրի ըլլան: Եթէ աղէկ

յաջողին այդ բանի մէջ, գաղթականութեան բուն շարժիչը դիտաւորութիւն ունին շուտով իսլամական պարպելու և միահամուռ ժողովուրդը Միացեալ Նահանգաց հիւսիսային կողմը փոխադրելու:

Ամերիկայի Մեծ Անապատը. — Այն ընդարձակածաւալ ամայի անբնակ գետինը՝ որ հինգ տարի յառաջ աշխարհացոյց տախտակաց վրայ Ամերիկայի Մեծ Անապատ անուամբ նշանակուած էր, հիմա կերպարանափոխ ըլլալու հետ է: Երկաթուղեաց պատճառաւ որ անոր մէջէն կը քայեն, հետզհետէ քաղաքք ու գիւղք շինուելու հետ են. շատ մը ածխոյ ու երկաթի հանքեր գտնուել են. և ուր տեղ ալքայեան նիւթոց առատութեան պատճառաւ կը կարծուէր թէ երկրագործութիւնը անկարելի ըլլալու էր յաջողութիւն գտնել, հիմա բարգաւաճ մշակութեան մէջ են: Այն նախկին խոպանիք, զորոնք արդ խաղաղականի կեդրոնական երկաթուղին կը կտրէ, հիմա արգաւանդ ու ջրարբի դաշտեր են, մարայորենով, գարիով, գետնախնձորով և ամեն տեսակ պտուղներով խնամօք մշակուած:

Ասկէ հարիւր տարի ետքը արդեօք ինչ ըլլայ պիտի Միացեալ Նահանգաց ճոխութիւնը, անոր ժողովրդեան բազմութիւնը, քաղաքացիութիւնը, անոր զօրութիւնը ըստ որում ազգ, և անոր ազգեցութիւնը ըստ որում քաղաքականութեան պաշտօնեայ:

Մտածելով այս երկրիս կեանքին առաջին դարուն հետեանքը և եւրոպական գաղթականութեան շարունակեալ աճումը, որ հաւասար քայլով կը քալէ նորանոր շինուած երկաթուղեաց գծերուն հետ, կրնանք երևակայել առանց վրիպելու երկիւղի մը, թէ հարիւր տարուան մէջ այն անհուն ամայի դաշտերն որ Նապրապայի մէջ, Օմահայէն մինչև Գալիֆոռնիոյ մէջ, կը ձգին, մշակեալ դաշտերով ու տնակներով լեցուելու են. և թէ ուր հիմա հաղիւ թէ տեղ տեղ երկաթուղոյ առան,

ձին մթերանոց մը, կամ պահապանի մը փայտեայ տնակը կը տեսնուի, մեծամեծ քաղաքներ պիտոր կանգնին. մինչդեռ այն տեղուանք, ուր երկաթը և ածուխը հաղիւ երկաթուղոյն շոգեկառաց կը բաւեն, ամեն տեսակ արուեստի ու ճարտարութեց ժողովուրդք պիտոր հաւաքուին, և ան ատեն հաւանական է որ բոլոր Ամերիկայի երկիրը մէկ հատիկ վարչութենէ մը կառավարուի:

Դեռ չէ եղած ժողովուրդ մը որ Ամերիկայի աշխարհին պէս ընդարձակ ու պէսպէս երևոյթով երկրի վրայ իշխանութիւն տարածած ըլլայ. խաղաղականին երկաթուղին զճանապարհորդը Ատլանտիկանին ամիսներէն առնելով Գալիֆոռնիոյ Սան Ֆրանսիսկոյ կը փոխադրէ, անհուն դաշտավայրից մէջէն անցնելով, որ Ուաշինգթոն լեւան բարձրութիւնն ունին. Ամերիկացիք Գոլորատոյի արծաթի հանքերը կ'աշխատին, որ Հուսայի Մառնիդէնս ըսուած լեռներէն 3000 ոտք աւելի բարձր են: Նէվադայի վիճակին մէջ, 'ի վերջինիա Սիդի, որ հանքի աշխատութեանց ամենէն գործունեայ կեդրոններէն մէկն է, ճանապարհորդը դժուարաւ կրնայ այնչափ օդ շնչել որ երազութեամբ շարժելու բաւական ըլլայ: Օրինակի համար՝ 'ի Մէյն' տարւոյն կէսը ձմեռուան պաշար ժողովելու համար կը ծառայեցնեն. բոլոր հիւսիսային գաւառները ժողովրդեան կենաց էական բան մը ձմեռուան համար պատրաստութիւն տեսնալն է. սակայն 'ի Սան Ֆրանսիսկոյ, ձմեռը տարւոյն ամենէն ախորժելի եղանակն է: Ի Լոս Անճէլոս, Գալիֆոռնիայի մէջ, ձմեռնային կրակարանք կամ վառարանք անօգուտ համարեալ են, և հաղիւ երբեք տունք կը գտնուին ուր ըլլան փոքր վառարանք:

Գեղեցիկ է մտածել թէ ժողովուրդ մը որ այլ և այլ ազգերէ կը բաղկանայ, ինչպէս մէկի կը զանգի, մի և նոյն լեզուն խօսելով, և նոյն գրքերը կարդալով կը զանգուի ու մէկ ազգ մը կ'ըլլայ, մի միայն վարչութե մը հպատակի, և բոլոր պարծանքը մի և նոյն դրօշու վրայ

կը դնէ. բոլոր այն ընդարձակածաւալ երկիրներուն կ'իշխէ. կը ճանապարհորդէ, ամենուն հետ կը հաղորդակցի, մէկ հատիկ ժողովուրդ կը փոխուի կ'ըլլայ. և երկաթուղեաց հզօր ձեւնտուութիւնը ամենաշօշափելի ապացոյցը կու տայ, թէ մարդկային յառաջադիմութեան օրէնքը զեր 'ի վերոյ է քան զմարդկութեան կեղծ բաժանմունքներն, որով ազգք և ցեղք կ'որոշուին: Բաց ասկէ նաև ապացոյց մըն է թէ մարդ կրնայ տիեզերաբնակ ըլլալ իր մարմինը ամեն կլիմայից և ամենայն բարեխառնութեց կրթելով:

Անուսից քիչը: — Ստոյգ է թէ Միացեալ Նահանգաց այլ ևայլ տէրութիւնները իրենց ժողովրդոց կրթութիւնը համար շատ աւելի ծախք կ'ընեն քան ինչ որ կ'ընեն այն Եւրոպայի տէրութիւնք, որ այս նպատակիս իրենց ժողովրդոց համար ամենևին խնայութեան մը չեն նայիր. բայց որովհետև ուսումնական կրթութեանը համար բռնադատութիւն դրուած չկայ ժողովրդեան վրայ, և Եւրոպայի գաղթականք տարուէ տարի իրենց անուսից բազմութեամբ Ամերիկայ անուսերուն թիւը կ'առաւելուն, կը հետևի որ տասը տարիէ վեր եղող բնակչաց մեծ մաս մը, դեռ ևս բոլորովին գրաւորական կրթութենէ զուրկ է: 1870 տարւոյն աշխարհահամարին ատենը, նոյն հասակի սպիտակամորթից թիւը, որ ոչ գրել և ոչ կարդալ գիտէին, 2,879,543 էր, որոնցմէ 777,864 օտար երկիրներ ծնած էին: Այս սպիտակամորթից ազգին տղիտաց թուոյն վրայ, սևամորթից 2,663,994 թիւն որ աւելցընենք, որ դեռ ևս կարդալ չէին սորված, 5,543,534 ցաւակցելի ամբողջ մը կ'ունենանք, որ ըսել է ամբողջ ժողովրդեան եօթներորդ մաս մը:

Չվիցցերի: — Ֆլէօրիէի քանգաւրանը: — Նէօշադէլի նահանգին Դաւ վէր ձորին մէջ պզտի գիւղատեղի մը կայ Ֆլէօրիէ անունով: Հոն տեղ ասկէ տասուիւրեք տարի յառաջ Հէկլէր

անունով ուսումնական բժշկի մը տու. նը տասնուչորս հոգի ժողոված կը գրտ. նուէին, թանգարան մը հաստատելու առաջարկութեանը վրայ խօսելով, որուն վախճանը պիտոր ըլլար բնական պատմութեան ուսումը տարածել և միանգամայն իբր կեդրոն ու ժողովատեղի ծառայել ուսումնական ու գրագիտական խօսակցութեանց: Սակայն ոչ հաւաքածոյ առարկայք կային, ոչ գրամ անոնք ստանալու, և ոչ տեղի մը ուր կարելի ըլլար զետեղել: Ամենուն դժուարահաւատ կ'երևար, որ գիւղատեղոյ մը մէջ կարենայ թանգարան մը հաստատուիլ, ուր ոչ այլ ոք կար եթէ ոչ տգէտ գեղջուկներ ու ժամացուցագործ մարդոց բազմութիւն մը: Այսպիսի մարդոց համար, ճեմարան մը հաստատել մտածելը կամ ուսումնական ընկերութիւն մը անմտութիւն էր: Հանգերձ այսու այն տասնուչորս հոգւոյ գործունէութեամբ, տարի մը ետքը նոյն ընկերութեան անդամոց թիւը ³⁹ հոգւոյ հասած էր. ամեն ամիս կանոնաւոր կերպով ընկերք ժողով կը գումարէին, և հասարակաց առջին ուսումնական ճառախօսութիւնք կ'ընէին. անով ամեն կողմէն իրենց բնծայք կը զրկուէին. այնպէս որ 1865ին, ընկերութիւնը այն թանգարանին տունը զենոց ստացաւ և ինքզինքը հոն հաստատեց: Մասնաւոր սենեակ մը գրատան համար որոշուեցաւ, որմէն սկզբան միայն ընկերք կրնային օգտուիլ. բայց ապա ժողովրդեան ալ թոյլ տրուեցաւ հոն յաճախելու: Ի սկզբան գրոց հաւաքումը սակաւաթիւ էր. այլ ապա կամաց կամաց գրատունը ճանչցուելով, թանգարանին բաղձն ունեցաւ. անանկ որ ամենքը պատրաստ էին դրամով անոր օգտին ձեռնդրու ըլլալու:

Եւ ահա ասիկայ մեզի ապացոյց կըրնայ ըլլալ թէ որչափ զօրաւոր է բարի գիտաւորութեամբ մարդու մը ձեռնարկը: Այսօրուան օրս այն թանգարանին ընկերութիւնը իննսուն հոգի իբր անդամ կը բովանդակէ: Ասկէ զատ մանկ և աղջիկ տղայոց համար ուրուագծու

թեան դպրոց մը հաստատած է. հասարակաց բաղնիքներ շինել տուած է. և արդ անապատ և անմշակ գետին մը առած է, որու վրայ կ'աշխատի՝ երէոց մը, դբօսանաց ճեմելիք մը, տնկոց և թփոց պարտէզ մը ձեւացնելու, հանգերձ մշակութեան վարժարանով մը:

Ճարտնի յառաջադիւնքիւնն: — Ի ճարտն վերջի ատեններս շատ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Նախ տէրութեան պաշտօնէիցմէ սկսելով՝ իրենց թիւը շատ նուազեցաւ. անանկ որ դաւառաց ոմանց մէջ մինչև ինն տասներորդը արձրկուեցան: Բազմաթիւ տաճարք փակուեցան, և անոնց մէջի կուռքերը կահկարասեաց մթերանոցներու մէջ հաւաքուեցան: Ասկէ զատ նաև ՚ի մեծ գայթակղութիւն գիւղաբնակ ժողովրդոց, քուրմերուն պատուէր տրուեցաւ կամ զինուորելու և կամ ինչևիցէ քաղաքական արուեստի մը ձեռք զարնելու: Նոյն իսկ կայսերական տան քուրմերը այս պարտաւորութեանէս ազատ չեն:

Ճարտնցիք արդի կրթութեան օգուտները ճանչնալով, իրենց տղաքը բազմութեամբ Միացեալ Նահանգները կը զրկեն դաստիարակել տալու համար: Տէրութիւնն իսկ հետամուտ է հիմա նաև աղջկունք ուղարկելու նոյն դաստիարակութեան վախճանաւ. և արդէն իսկ ազնուականաց աղջիկներէն քսանըմէկ հոգի հոն զրկած է:

Կորուստեալ լեզու մը: — Լեզուաբանութիւնը ուրիշ մէկ լեզու մը կորոյս, որու ոչ բառգիրք մնացեր է, և ոչ քերականութիւն, և հիմա ալ շատ ուշ է ատոր վրայ մտածելը ու նոր քերականութիւն ու բառգիրք շինելու աշխատիլ. այն յետին ծերերն որ այս լեզուին քիչ մը տեղեակք էին, հիմա մեռած թաղուած են: Այս լեզուն, զոր շատ քիչ մարդ լած ըլլալու է, Գրեվիկնա ըստածն է, որու ծագումը փիւնիկեան է: 1846էն Գուրլանտիոյ մէջ, Պօպ քաղքին շրջակայքը, տասը տասուերկու հո-

գի կային որ այս լեզուին խանգարեալ բարբառ մը կը խօսէին. այլ հիմա և ոչ մէկ մը կայ: Լիվունա լեզուն ալ նմանապէս քիչ ատենէ նոյն ձախորդ բաղդին պիտոր վիճակի. որովհետև արդէն Լիվոնիոյ մէջ ալ չխօսուիր: Միայն Գուրլանտիոյ դաւառին անտառաց բնակիչներէն ոմանք դեռ ևս կը դործածեն այս լեզուն, Լետտոնացոց լեզուին բառերով ու բացատրութիւններով զնոյնը խառնելով:

Բաւաւարունդ և գիւտուն. — Բանաստեղծը իր զգացմունքները կը բացատրէ ետեւէ ետեւ և բնական ոճով, ինչպէս որ իր սրտին մէջ են առանց կշռադատութեան տակ ձգելու: Իր մատեանը կ'անդրադարձնէ իր հոգին, իր լուութիւններովը կամ անկատարութիւններովը, ինչպէս հայելին իւր զծագրութեամբ: Իր գործոցը միութիւնն՝ կենաց միութիւնն է: Զարմանալ կամ պարսաւել իր ըսածը՝ է զարմանալ կամ պարսաւել իր բնութիւնը, իր էութիւնը:

Փիլիսոփայ, հմուտ, իմաստուն կ'ըլլան մարդիկ տեսական ուսմամբ և տեսական խոհականութեամբ. և երբ կը լմնայ այս տեսականութիւնն՝ իր մէջը երկրորդ անձ մըն է որուն անկէ ետքը կը հնազանդի: Աչակերտ է հպատակ իր մտքին ըստեղծմանցը, քանի մը ժողովրդեան պէս որ աստուածներ կը շինեն և կ'երկրպագեն իրենց բազիններուն առջև: Տեսականութեան միութիւնը օրինակ կ'ըլլայ, որուն համեմատ կը ձեւացնէ և կը չափակցէ իր դատաստանները:

Ուստի ալ աւելի հեշտ և աւելի դիւրին է գիտունին վրայ կարծիք մը ունենալ՝ քան թէ բանաստեղծին վրայ: Առաջինին վրայ՝ տեսականութիւն մը դատելու է որ սահմանաւոր և հաստատուն է, և երկրորդին վրայ պէտք է մարդս դատել, որ անվերջ և յարատեւ է: